

УДК 37.011.31(477) "17"

СПОГАДИ КОСТЯНТИНИ МАЛИЦЬКОЇ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ЇЇ БІОГРАФІЇ

Бойко Андріана Тиберіївна
м.Ужгород

Автор статті аналізує віднайдені нею у галицьких виданнях спогади дитячої письменниці, педагога Костянтини Малицької, доводить, що вони є важливим джерелом вивчення її біографії.

Ключові слова: спогади, біографія, Костянтина Малицька, часописи.

Сьогодні в Україні відбувається оновлення змісту освіти відповідно до нових вимог, що ставить суспільство перед особистістю. Оптимізація навчально-виховного процесу вимагає перегляду навчальних планів, програм, підручників, що закономірно призводить до включення в них вивчення нових технологій, процесів, персоналій. Так, у навчальні програми з української літератури введено вивчення творчості Костянтини Малицької – дитячої письменниці, перекладача, педагога, журналістки, активної громадської діячки. Надруковано низку методичних розробок (В.Анікієнко, Л.Багмут, Г.Боднарчук та ін.) щодо опрацювання з учнями її творів [1; 2; 3]. Однак маловивченою й маловідомою залишається біографія подвижниці, так як надзвичайно мало сьогодні наукових розвідок, присвячених цій темі. Її життєпис досліджували В.Качкан, З.Нагачевська, В.Полєк, М.Фуртак [5; 6; 10; 11], наукові розвідки яких є надзвичайно цінними, особливо для вчителів-філологів, однак окремі сторінки її життя описані лише побіжно. Важливим і достовірним джерелом для вивчення біографії педагога є її власні спогади, опубліковані в різних роках у різних галицьких виданнях. Тому метою нашої статті є опрацювання й узагальнення спогадів К. Малицької як джерела до вивчення її

біографії.

Ще в 1903 році у львівському часописі для дітей "Дзвінок" було вміщено невеличку її розповідь про дитячі згадки "З диточих споминів" – написана для дитячого читання цікава й пізнавальна стаття. З неї ми дізнаємося, що першим і надзвичайно вагомим засобом формування особистості К.Малицької було сімейне оточення. Саме дитячі враження залишили глибокий слід у її серці й пам'яті. Так, ще малою вона вперше почула про Т.Шевченка. У її родичів мешкало разом із братами ще двоє старших хлопців-гімназистів. У неділі й свята сходилися до них друзі, вони разом вчилися, розмовляли, співали, свій гурток тримали в таємниці. Звичайно, малій дівчинці надзвичайно кортіло дізнатися, чим же займаються її дорослі брати-гімназисти. Якось наприкінці березня мала Костянтина побачила світло, що пробивалося з-під шопи, і, звичайно, їй цікаво було заглянути, що ж там відбувається. Зазираючи крізь віконце, дівчинка побачила, як Данько, Зенко і їхні товариші декламували Шевченкові вірші, вкінці співали український гімн. У невеличкій шопі панував урочистий і піднесений дух, всі присутні були надзвичайно поважні й зосереджені. Костянтину все одно помітили – вона, "стративши підпору, зсунулася в болото". Її поява була для хлопців повною несподіванкою, але дівчинка пообіцяла: не бійтеся, не зраджу вас. Гордо піднявши заболочену сукенку, Костянтина, не маючи можливості далі дивитися, пішла у хату і, справді, нікому й словом не обмовилася. Такий вже змалку був у неї характер: сильний, цілеспрямований, відвертий, гордий, незламний і вірний. Пізніше Костянтина Іванівна згадува-

ла: не дивлячись на те, що вона щороку бере участь у святкуванні пам'яті Кобзаря, “все ж таки ніколи так гарячо не било їй серце, ніколи так живо не відчувала она поваги хвилі, як саме тоді, коли маленькою дівчинкою стояла під віконцем шопи на дощі і болоті і у перший раз прислухалася, як школярі поминали безсмертного поета” [4, с.84].

У 1938 році львівська газета “Діло” вмістила її публікацію “Доріжкою спогадів” – згадки про дитинство, навчання у львівській учительській семінарії, тематику львівського часопису “Діло” [7]. Учителька опоетизує свої дитячі роки, з любов'ю згадує людей, місця, де минало дитинство. Вже змалку Костянтина відчувала непереборний потяг до друкованого слова. “Як гарно було, приїхавши на вакації до діда на село, зашитися в “канцелярію” і порпатися там у паперах і книжках”, – мрійливо згадує вона. Не дивлячись на те, що “канцелярія” була колишньою трупарнею і розташовувалася таки на цвинтарі, неподалік від приходства, Костянтину, її братів і “молодих вуйків”, що ночували там у час канікул, це анітрохи не бентежило. Саме на селі в дідуся Костянтина відкрила для себе загадковий світ друкованого слова. “Вечорниці”, “Мета”, “Правда”, “Дзеркало” та інші львівські часописи не надто приваблювали дівчинку, для її віку здавалися надто скучними, а от книжечки, календарі вона з охотою перечитувала. Родина, у якій “всі політикували, хоч були поділені на два табори: українсько-народовецький і твердо-руський”, була для Костянтини першою учительською й виховательською. Як учениця народної школи в Станіславові, пам'ятає вона заснування Н. Кобринською першого жіночого товариства (1884), приїзд владки Пелеша, на честь якого учениці викладали на фронтоні школи напис із зелених листків “Многая літа” і вітали його в стінах школи.

Навчаючись у львівській учительській семінарії, попала К. Малицька “у сам осередок розбурханого в той час нашого громадянського й політичного освідомлення. Та стояла вньому поміж двома течіями: с. Юром з дідом Антоном Петрушевцем і вулицю Вірменською з родиною вуйка Олександра Стефановича, завзятого народовця. В багатій бібліотеці діда поринала я в історичній давнині, до чого й ціла обстановка мешкання зі старими портретами, фоліялами й різними викопалинами настроювала – але народовецькі впливи захоплювали мою душу своєю свіжістю і зв'язками з далекою вимріяною з віршів Шевченка Україною” [7, с.12]. На формування громадянської позиції майбутньої учительки вплинули й викладачі семінарії. Так, українську мову вчив Омелян Партицький, відомий галицький педагог, автор низки педагогічних книг і статей. Батько товариши Олександр Барвінський, знаний політик і педагог, зніціював для семінаристок лекції з української історії, які читав їм у приміщенні товариства “Бесіда”.

Надзвичайно тепло відгукується К. Малицька про львівську газету “Діло”, названу так на протипагу “Слову”, та її редакторів: Володимира Барвінського, що в перші роки працював безплатно задля піднесення значущості газети, та Івана Белея, чесного й працюючого робітника. Одного разу Костянтина навіть запізнилася на заняття, чекаючи приходу газети, щоб дізнатися про наслідки дискусії в соймі між послом Окуневським та польським шляхтичем Розвадовським. Згодом К. Малицька друкуватиме в “Ділі” власні статті і в сутичці з москвофілами сама відчує, “яким переважним чинником у житті нації й одиниці є своя преса”.

Роки, проведені педагогом у Львові, були багатими на знакові події: боротьба за український університет, голодування студентів, криваві вибори 1908 року під егідою Потоцького, акт М. Сичинського, смерть А. Коцка, процес над 101 українським студентом. Ці та багато інших подій об'єктивно й неупереджено висвітлювало “Діло”. Роботу жіночих товариств розкривала газета на окремо відведеній сторінці. Про що б не йшлося в публікаціях, завжди часопис стояв на національних засадах, “а всі щирі зриви серед нації находили в ньому живий відгук і розуміння” [7, с.13].

Часи учительської служби на Буковині розкриває нам наступна згадка К. Малицької – “На фільмі споминів”, опублікована в цьому ж часописі у 1934 році [8]. Костянтина Іванівна з вдячністю згадує славних буковинців, з якими її звела доля і які допомагали їй у нелегкій освітянській праці: шкільного інспектора Омеляна Поповича; Іларія Карбулицького – одного з “найдейніших робітників народних”, провідника учительства, редактора станового

учительського органу “Каменярь”; Остапа Поповича, що згодом загинув у московському полоні; Євгенію Ярошинську, “звісну письменницю й свідому громадянку, співробітницю Кобринської”. Після К. Малицької на Буковину перевели також учительок-галичанок Марію і Теодору Трусевич, Ольгу Жураківську; підтримував галичан Сильвестр Яричевський, що тоді вчителював у Кіцмані, суддя Осип Бурачинський; Осип Маковей, Василь Сімович, Ярослав Веселовський також підтримували національні, патріотичні заходи.

В Чернівцях існувало греко-католицьке товариство “Мирносиці”, яке “робило дуже багато в напрямі гуманітарнім. Підпомагало бідних, головню шкільну молодь, заснувало в Чернівцях захоронку, яка в короткому часі згуртувала доволі значне число дівчорі, зберігаючи її з одної сторони від ромунізаторських впливів, а з другої від латинізації й полонізації через “матечки”, які вже тоді й на православній Буковині почали запускати коріння” [8, с.4]. За прикладом Львова близько 1902 року в Чернівцях засновано “Кружок українських дівчат”, який, в основному, займався організацією концертів і вечорниць. Позаяк членами гуртка могли бути лише незаміжні дівчата, а філії по селах не створювали, він дуже швидко згорнув свою діяльність. Досить велику бібліотеку передано академічному товариству “Січ” у Чернівцях, а майно призначено на майбутнє нове товариство.

“З пієтизмом” згадує К. Малицька свою першу зустріч з Ольгою Кобилянською. Від імені львівського гуртка дівчат, які задумали видавати жіночий часопис, Костянтина Іванівна попросила письменницю надсилати до нього свої твори.

Праця К. Малицької на Буковині не обмежувалася суто освітньою діяльністю. Вона вела роботу в місцевій “райфайзенці”, входила до редколегії газети “Промінь” разом із Євгенією Ярошинською, Ангеліною Баб'юк-Бережановою, Ольгою Жураківською. Сама працювала, не покладаючи рук. Майже в кожному числі “Променя” вміщувала статтю, оповідання чи рецензію.

У 1905 році у статті в газеті “Буковина” надруковано статтю О.Поповича “До Русинів на Буковині”, в якій він закликав буковинське жіноцтво заснувати товариство, що згуртувало б українських жінок. Заклик інспектора О.Поповича отримав відгук, тому що вже 13 травня 1906 року відбулися перші загальні збори новоствореного товариства, яке названо “Жіночою громадою”. Метою товариства було “дбати про освідомлення українського жіноцтва і то так сільського, як і інтелігентного і про економічне піднесення цілого народу через розвиток господарства і домашнього промислу”. До першого відділу увійшли голова Емілія Смаль-Стоцька, члени Олена Пігулякова, Емілія Кумановська, Вікторія Поповичева, Константина Малицька, Катря Чертенко-Костецька, Марія Орелецька й Ольга Шкурганівна. Після Е.Смаль-Стоцької головою обрано Емілію Ничай-Кумановську, колишню вчительку К.Малицької: “Брала вона в Станіславові дуже живу участь у громадянській роботі і я, її учениця, яку тягала вона зі собою по всіх вічах і концертах, завдячую їй дуже багато. Коли згадаю сьогодні, що вона, вчителька в державній польській школі, так сміло робила свою громадянську роботу вже в тих давніх часах, а відтак на Буковині так гідно репрезентувала приріжних нагодах наше жіноцтво, з повним признанням і пошаною згадую її пам'ять” [8, с.10]. За головування Е.Ничай-Кумановської була К. Малицька секретаркою “Жіночої громади”, після неї цю роботу виконувала М. Трусевичівна. Із заснуванням “Жіночої громади” розпочалося створення гуртків по селах, і цього ж 1906 року засновано їх п'ять: “Так, воно було тоді гарно! Кипіло життя, пробуджувалася національна свідомість, здавалося, ніщо вже її не приборкає” [8, с.10]. Однак у час розвою національного життя довелося К.Малицькій покинути Буковину: на запрошення УПТ вона переїжджає до Львова на роботу в дівочій школі ім. Т.Шевченка. З ностальгією згадує про останню зустріч з буковинськими вчителями-колегами на конгресі українського вчителства, організованого товариством “Взаємна поміч учительства” 29 червня 1914 року: “Велика саля Народного Дому була заповнена по береги. Прибули делегати з усіх українських земель тодішньої Австрії і з-за кордону – прибули і гості-вчителі з Чехословаччини, Слявонії, ще звідкись. Лунали грімкі привіти і промови. Але в атмосфері нарад чути вже було запах стрільного пороху... Війна! І розвернулася вона на до-

віг літа і змінила наново долю Галичини й Буковини і присудила кожній пережити іншу трагедію. А щоби не було етнографічних колотнеч, поставила між галичанами й буковинцями непрохідний політичний кордон..." [8, с.10].

Трагічному періоду в житті просвітительки присвячена наступна згадка К. Малицької – "Різдво на Далекому Сибірі", що її опублікувала "Нова хата" в 1931 році [9]. Нагадаємо, що в 1915 році К. Малицьку вивозять у заслання разом із іншими українськими патріотами. У її жертвої активній діяльності окупаційна російська влада вбачала для себе небягу загрозу.

"Щойно на чужині вчимося цінити своє рідне й символіку традиційних звичаїв", – такими словами розпочинає Костянтина Іванівна свої спомини. З пережитого згадує, що ніколи так глибоко не розуміла Шевченка, ніколи так не вражали її церковні дзвони, як на Сибіру. Згадує, як разом з Юліаном Малицьким святкувала на чужині Різдво: стіл застелила скатертиною, розклала сушені трави та ялинові гілки, на стінах – портрети Шевченка й українських письменників, які надіслала М. Грінченко. До слова, М. Грінченко надзвичайно підтримувала К. Малицьку на чужині, вони листувалися й після повернення Костянтини Іванівни до Львова. Перше Різдво на чужині вирішила Костянтина відсвяткувати з близькою за духом людиною. Так як з Ю. Малицьким єднала її спільна справа громадська, та ще й навчала вона його сестру Меланію, то вирішили відсвяткувати вдвох. Нелегко було готувати вечерю, згадує ця мужня жінка. Літом було легше з харчами: обходилися хлібом, молоком, яйцями, овочами, медом, а от на зиму треба було подбати про соліднішу їжу. Сама Малицька рідко готувала, так уже склалося, а тому дістала дві кухарські книги – польську з Києва і російську з Москви – і до Різдва вже досить добре вправлялася у куховарстві, тому на вечерю було все, як і годиться. М.Грінченко надіслала з Києва медвіник, сушені фрукти на узвар і навіть рідкісний для Сибіру лимон. Прада, лимон у дорозі зіпсу-

вався, згадує К.Малицька, але його все одно поставили на стіл як згадку про добру людину. Поздоровивши один одного словами "Вернутися – до вільної", перечитували вдвох листи, зокрема, і від М.Грінченко, яка писала: "Зі Святим вечором та з Різдвом святим Вас вітаю... Знаю, які невимовно тяжкі будуть Вам ці дні в далекій чужій чужині, і через те не знімається рука моя писати банальні бажання та слова потіхи, бо не розважити ними, а тільки вразити можна Ваш тяжкий смуток. Одно тільки слово можу Вам сказати, слово бл. п. Костя Паньківського "тримайтеся!" [9]. Опісля засвітили свічки на ялинці і запросили господарів, що мешкали через сніг. Прогулюючись з Юліаном після вечері, думали про одне: "Як дуже далеко ми від своїх і які марні ми тут на тих безконечних просторах, загублені, гей в морі слід. А перед ним маячила вже може самотня могила на Красноярському кладовищі...". Читаючи ці спогади, мимоволі відчуваєш захват, гордість, повагу до цієї тендітної жінки, яка в чужому краї, серед 50-градусних морозів не втратила оптимізму й сили волі, вижила, вистояла, зберегла національний, патріотичний дух, відшукала в собі сили вистояти самій і підтримувати товаришів. У далекому Сибірському краї, в Красноярську, заснувала школу для українських дітей, була для них і вчителькою, і порадицею.

Отже, спогади є тим унікальним матеріалом, що дозволяють об'єктивно й точно вивчити життя й творчість персоналії. Щодо К.Малицької, зазначимо, що її згадки про дитячі, юнацькі роки, працю в Галичині й на Буковині, перебування в Сибіру написані надзвичайно легко, доступно, неупереджено. З них ми дізнаємося про життя й діяльність жінки-педагога, її соратників, маємо змогу пізнати її оцінку тогочасних політичних та культурних подій. Спогади К.Малицької є важливим джерелом вивчення її біографії.

Перспективу наступних розвідок вбачаємо у пошуку нових спогадів як К.Малицької, так і про неї, а також вивчення інших джерел до біографії відомої жінки-педагога, громадської діячки.

Література

1. Анікієнко В.І. "Не потрібна солов'ю золота клітка..." / В.І.Анікієнко // Все для вчителя. – 2010. – № 34-35. – С.21
2. Багмут Л.В. Вивчення творчості Костянтини Малицької. Уроки з теми / Л.В.Багмут // Вивчаємо українську мову та літературу (Основа): Науково-методичний журнал. – 2009. – № 35. – С.24-28
3. Боднарчук Г.А. Костянтина Малицька "Соловей". Теорія літератури: художній опис / Г.А. Боднарчук // Все для вчителя. – 2009. – № 23-24. – С.22-24
4. Малицька К.І. З діточих споминів / Костянтина Іванівна Малицька // Дзвінок. – 1903. – Ч.5. – С.81-84
5. Качкан В. "Визначна сила педагогічна..." (літературна сільвета Костянтини Малицької) / Володимир Атаназійович Качкан // Хай святиться ім'я твоє. Студії з історії української літератури XIX-XX ст. Кн. 2. – Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство "ВІК", 1996. – С.146-160
6. Фуртак-Деркач М.Д. Літературна творчість Константины Малицької / Марія Дем'янівна Фуртак-Деркач // Рідна школа. – 1937. – Ч. 22. – С.322-324
7. Малицька К.І. Доріжкою спогадів / Костянтина Іванівна Малицька // Діло. – 1938. – Ч. 9 (14 січня). – С.12-13
8. Малицька К.І. На фільмі споминів/ Костянтина Іванівна Малицька // Нова хата. – 1934. – Ч.9. – С. 3-4, 10
9. Малицька К.І. Різдво на Далекому Сибірі / Костянтина Іванівна Малицька // Нова хата. – 1931. – Ч.1.
10. Нагачевська З. І. Костянтина Малицька: жінка в педагогіці, педагог у жіночому русі / Зіновія Іванівна Нагачевська // Обрії. – 2002. – № 1. – С.18-28
11. Полек В. "За віру й свободу": До 120-річчя від дня народження Костянтини Малицької / Володимир Полек // Галичина. – 1992. – 30 травня.

Автор статьи анализирует найденные им в галицких изданиях воспоминания детской писательницы, педагога Константины Малицькой, доводит, что они есть важным источником изучения ее биографии.

Ключевые слова: воспоминания, биография, Константина Малицькая, журналы.

The author of the article has analyzed Galician publications memories of children's writer, educator Constantina Malytska. She has proved, that they are an important source of learning Malytska's biography.

Key words: memoirs, biography, Constantine Malytska, magazines.